

▲ General Józef Bem ze sztabem – zaginiony fragment *Panoramy Siedmiogrodzkiej*. Reprodukacja z katalogu panoramy. Fot. R. Możdziej

Alicja Majcher-Węgrzynek

Generał Józef Bem ze sztabem Poszukiwanie głównej sceny *Panoramy Siedmiogrodzkiej*

Prezentowana już na łamach tego pisma problematyka dotycząca scalenia *Panoramy Siedmiogrodzkiej* nadal jest aktualna. Muzeum Okręgowe w Tarnowie w dalszym ciągu prowadzi starania w celu zlokalizowania i w miarę możliwości pozyskania do zbiorów rozproszonych i zagubionych fragmentów monumentalnego dzieła o dużej wartości historycznej.

Panorama *Bem w Siedmiogrodzie* znana pod nazwą *Panoramy Siedmiogrodzkiej* powstała na zamówienie Węgrów w celu uczczenia węgierskiego powstania narodowego i była

ilustracją zwycięskiej bitwy o Sybin, stoczonej przez armię gen. Józefa Bema 11 III 1849 r. z przeważającymi siłami austriacko-rosyjskimi. Panorama została wykonana przez zespół polskich i węgierskich artystów pod kierunkiem Jana Styki w 1897 r. Miała wymiary 15 m wysokości i 120 m obwodu. W marcu 1898 r. uświetniła obchody węgierskiej Wiosny Ludów, po czym przewieziono ją do Polski, gdzie była eksponowana w Warszawie. Ostatnie wiadomości na temat dzieła pochodzą z 1908 r., kiedy

pisano o niej „Scena i Sztuka”. Panorama nie powróciła już na Węgry, najprawdopodobniej węgierscy organizatorzy nie wywiązali się z finansowych zobowiązań wobec głównego twórcy dzieła – Jana Styki. Z jego też inicjatywy w celach komercyjnych obraz został pocięty na mniejsze sceny i motywy, które artysta osobiście sygnował i sprzedawał. Z czasem o panoramie zapomniano, a jej fragmenty uległy rozproszению i zagubieniu.

Muzeum Okręgowe w Tarnowie podjęło się zadania odszukania i zgromadzenia

jak największej liczby fragmentów tego dzieła. W ciągu piętnastoletnich poszukiwań udało się zlokalizować 24 wycinki, 11 z nich znajduje się w zbiorach Muzeum Okręgowego w Tarnowie, 10 jest własnością muzealną, jedenasty pozyskano na zasadzie depozytu, 5 obrazów znajduje się w zbiorach innych polskich muzeów, natomiast pozostałe 9 jest w rękach prywatnych kolekcjonerów w Polsce i za granicą.

W identyfikacji odnalezionych wycinków pomaga katalog z reprodukcją całości

▲ Autorzy Panoramy Siedmiogrodzkiej: Z. Rozwadwski, J. Styka, P. Vágo, B. Spányi, W. Wywiórski, Lwów 1897 r.

panoramy, wydany w 1898 r. w Budapeszcie. W 1992 r. Muzeum wydało faksymilie tej publikacji. Kolejne wydawnictwo poświęcone panoramie, wydane 1997 r., zawierało barwne reprodukcje zlokalizowanych już wówczas 22 brytów.

Fragmety Panoramy Siedmiogrodzkiej były kilkakrotnie eksponowane w tarnowskim muzeum, ciesząc się dużym powodzeniem. Wystawę interesowano się również za grani-

cą – na prośbę Węgrów była eksponowana w 1991 r. w muzeum Narodowym w Budapeszcie oraz w Muzeum w Szegedzie, gdzie również odniosła sukces. Akcja kompletowania fragmentów Panoramy Siedmiogrodzkiej nadal cieszy się powodzeniem, co potwierdziła kolejna wystawa zorganizowana w 2000 r. na Węgrzech (Szolnok i Budapeszt) z okazji milenium państwa węgierskiego.

Odnalezione 24 fragmen-

ty to zaledwie 1/4 część scen figuralnych panoramy. Zapewne istnieją dalsze fragmenty tego dzieła. Wiadomo, że niektóre z nich zostały stracone bezpowrotnie, np. jeden obraz spłonął podczas Powstania Warszawskiego, inny został wywieziony do Stanów Zjednoczonych. Bezskuteczne okazały się poszukiwania prowadzone na Węgrzech. Niewykluczone, że jakies wycinki panoramy znajdują się jeszcze we Lwowie. Jeden fragment został zakupiony przez prywatnego kolekcjonera w Paryżu i przywieziony do Polski, napłynęła też informacja o istnieniu kolejnego fragmentu we Frankfurcie. Dotąd nie odnaleziono najciekawszego fragmentu z główną sceną panoramy, przedstawiającą gen. Józefa Bema na tle grupy dowódców.

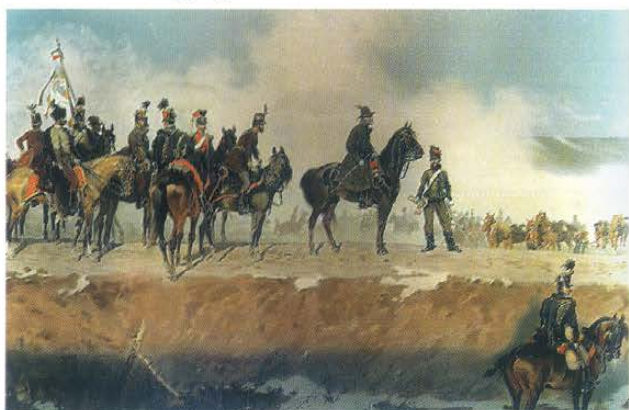
Obraz z tą sceną miał wymiary 190 x 250 cm i znajdował się jeszcze w 1930 r. w Poznaniu, o czym informuje oferta przesłana Magistratowi miasta Tarnowa przez Stanisława Zawadzkiego. Czytamy w niej: *Niniejszym mam przyjemność zaofiarować Świątnemu Magistratowi miasta Tarnowa kupno znanego obrazu mistrza Jana Styki, przedstawiającego Generała Bema. Obraz*

▲ Strona tytułowa opracowania Stanisława Schnür-Pełowskiego

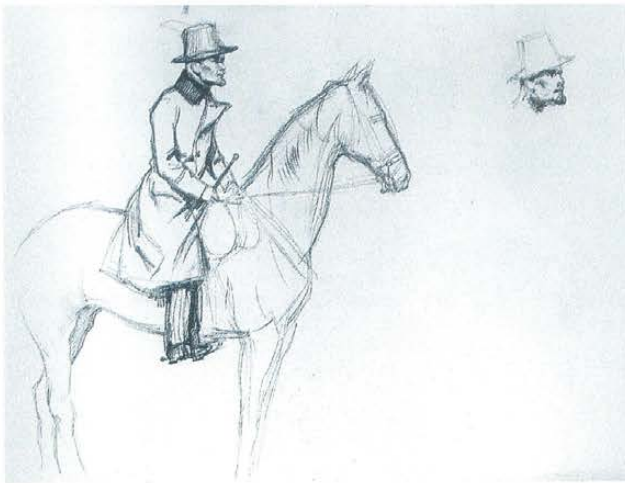
ten, będący częścią słynnej do niedawna panoramy, posiada rozmiary 1,90 x 2,50 m. Generał Bem przedstawiony jest w pozycji siedzącej na koniu, wydając rozkazy stojącemu opodal trębaczowi. Na drugim planie znajduje się liczny osobowo sztafaj żołnierski i koński. Postać Generała Bema jest mało mniejsza od wielkości naturalnej. Cena za wymieniony obraz wyjątkowo okazyna wynosi zł. 7.500, z czego zł. 5.000 płatne z chwilą ew. kupna, reszta później. Pozwalam sobie złożyć na ręce Pana Prezydenta Miasta tę ofertę i nie wątpię, że zechce Wielce Szanowny Pan Prezydent wzbogacić miasto o tę cenną

▼ *Generał Józef Bem ze sztabem.* Olej, płótno, 60 x 84 cm. Oleodruk, Budapeszt 1898 r. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Tarnowie

▼ *Sándor Petőfi na koniu.* Oleodruk, Budapeszt 1898 r. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Tarnowie. Repr. J. Pięciak

▲ Szkic do panoramy „Bem w Siedmiogrodzie”, rys. J. Styka.

pamiątkę i dzieło sztuki. Niestety, prezydent Tarnowa nie zakupił dla miasta ani tej pamiątki, ani też innych oferowanych miastu 2 lata wcześniej. Zdecydowanie widać, że miasto – podobnie jak dzisiaj – nie miało pieniędzy na panoramę. W 1928 r., kiedy głośno było w Polsce o Tarnowie w związku z przygotowywanymi uroczystościami sprowadzenia prochów Bema z Aleppo, do Magistratu napłynęła oferta sprzedaży aż 6 fragmentów panoramy. Obrazy te (4 wielkich rozmiarów i 2 mniejsze) oferował dr Bruno Blumenfeld ze Lwowa, nie określając bliżej ich treści, dlatego trudno powiedzieć, czy znajdują się one wśród fragmentów znanych obecnie.

Z pewnością wiadomo natomiast, że nie udało się do tej pory odnaleźć oferowanej przed laty głównej sceny z gen. Bemem. Muzeum Okręgowe w Tarnowie posiada w swych zbiorach replikę tej sceny w postaci oleodruku. Z jej powstaniem wiąże się sprawa pozyskiwania środków przez węgierskich organizatorów panoramy na sfinansowanie dzieła. Wprawdzie zrealizowana na za-

mówienie Węgrów *Panorama Siedmiogrodzka* cieszyła się wielkim zainteresowaniem na Węgrzech, nie wystarczyło jednak funduszy na jej spłacenie. W celu ich zdobycia wydano w 1898 r. dwie repliki ilustrujące najważniejsze sceny, a mianowicie: gen. Józef Bem z orszakiem generałów i Sándor Petőfi witający na koniu nadciągające posiłki. Repliki te były rozprowadzane na Węgrzech w charakterze cegiełek mających sfinansować omawiane malowidło. Niedawno reprodukcje te znalazł, zakupił i ofiarował tarnowskiemu Muzeum Polak zamieszkały na Węgrzech, również interesujący się historią monumentalnego dzieła.

Znana jest również pomniejszona replika tej sceny przedstawiająca gen. Józefa Bema na koniu z trębaczem stojącym obok. Powstała ona w 1898 r., a więc współcześnie z panoramą, dedykowana przez Jana Stykę Stanisławowi Schnür-Peplowskiemu. Obraz znajdował się w zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, w 1964 r. został jednak przekazany Armii Węgierskiej jako dar Wojska Polskiego, i niestety nie ma go już w kraju.

Jan Styka ukazał postać ge-

▲ Replika fragmentu *Panoramy Siedmiogrodzkiej* Jana Styki, 1898 r.

nerała Józefa Bema w sposób niekonwencjonalny, niespotykany we wcześniej powstałych litografowanych scenach batalistycznych. Zgodnie z prawdą – na podstawie informacji zawartych w pamiętnikach z tamtego okresu – przedstawił więc Bema jako człowieka starego, o skromnej powierzchowności, ubranego w szary płaszcz honwedzki i kapelusz z piórem. Interpretacja ta zgadza się z opisem Stanisława Schnür-Peplowskiego, który oglądał panoramę w całej świetności w 1897 r. we Lwowie i opisał w pracy *Bem w Siedmiogrodzie*, Lwów 1897. Cytując: *Wódz nasz siedzi na wspaniałej klaczy pełnej krwi angielskiej, ubranej w rząd węgierskiego jenerała, w skromnym płaszczu honwedzkim, z historyczną szpicrutą w rękę, bez broni, patrzący z wytężoną uwagą na most zdobywany przez Szeklerów.*

Opis panoramy wykonany przez Schnür-Peplowskiego pozwala w pełni odczytać bogactwo treści obrazu, a szczególnie barwnie przedstawionego w głównej scenie orszaku generałów otaczającego Bema. *Sztab cały, otoczony eskortą huzarów, łśni bogactwem, mieni się różno-*

rodnością mundurów, gdyż Bem lubił, by otoczenie jego było okazałe. Toż widzimy w pysznym, ulańskim mundurze kapitałna Zarzyckiego, a obok niego w sutym stroju węgierskiego magnata, komisarza rządowego. Tuż w najbliższym ich sąsiedztwie chorąży dierży sztandar o narodowych barwach węgierskich z wizerunkiem Bogarodzi-cy. Pod sztandarem skupili się: legionista, wiedeńczyk (Todtenkopfflegion), podpułkownik gwardyji narodowej, dzielny baron Kemény, podpułkownik Hrabowsky i major Dobay, adjutant Pünkösti, hr. Aleksander Teleky, niestrudzony kurjer armii Bema, oraz inne osobistości.

Odnalezienie tego niezwykle cennego obrazu miałooby szczególne znaczenie w kompletowaniu fragmentów *Panoramy Siedmiogrodzkiej*, w sposób znaczący wzbogaciłoby istniejącą kolekcję wycinków tego dzieła sztuki o najciekawszy obiekt. Jeżeli obraz nie został zniszczony podczas zawieruchy wojennej, można się spodziewać, że wcześniej czy później pojawi się na rynku antykwarycznym czy też w ofercie dla muzeów. Będziemy wdzięczni za każdą informację na ten temat. ❖